

STUDII ȘI ARTICOLE

ARTICLES

Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile nealcedoniene sau Bisericile Ortodoxe Orientale ¹

Christine CHAILLOT*

Rezumat

Acest articol cuprinde o prezentare a dialogului modern dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și cele Orientale, atât a celui oficial cât și a celui neoficial. Începe cu o scurtă prezentare a hristologiei Bisericii Ortodoxe Orientale și o analiză a rezultatelor dialogului modern. De asemenea analizează alte chestiuni care trebuie abordate pentru a se ajunge la unitate deplină, precum recunoașterea reciprocă a sfinților, ridicarea anatemei, recunoașterea celor șapte sinoade etc. Se încheie cu o scurtă prezentare a motivelor continuării dialogului și a pașilor care trebuie urmați spre a se realiza unitatea deplină dintre cele două familii bisericești ortodoxe.

Cuvinte-cheie

Biserici Ortodoxe Orientale; Biserici Ortodoxe Răsăritene; dialogul modern dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Orientale.

¹ Numele de Biserici Ortodoxe „răsăritene” și „orientale” este convențional, fiind stabilit recent pentru a face distincție între cele două tradiții bisericești ale creștinismului răsăritean. Numele de „orthodox oriental” a fost dat recent Bisericii nealcedoniene, anume la cea de-a treia consultare neoficială a dialogului neoficial din 1970. Aceste Biserici au insistat să fie numite «ortodoxe» spre a se diferenția de Bisericile catolice și protestante în țările lor de origine din Orientul Mijlociu și din alte părți. De exemplu în Egipt există o Biserică Ortodoxă Coptă, o Biserică Catolică Coptă și o Biserică Protestantă Coptă.

* Doamna Christine Chaillot (Patriarhia Ecumenică) este teolog ortodox de origine elvețiană specializată în situația actuală a Bisericii Ortodoxe (atât Răsăritene cât și Orientale). Email: acchaillot@hotmail.com

Introducere

Aș dori mai întâi să explic cine sunt aceste două familii de Biserici: Ortodoxă răsăriteană și Ortodoxă orientală. Bisericile Ortodoxe Răsăritene includ cele patru vechi patriarhate ale Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului și Constantinopolului; patriarhia Georgiei; patriarhatele Rusiei, Serbiei, Bulgariei și României; precum și Bisericile autocefale ale Ciprului, Greciei, Poloniei, Albaniei, a Ținuturilor Cehe și Slovaciei. Aici sunt incluse și unele Biserici autonome, precum cele ale Sinaiului și Finlandei.

Bisericile Ortodoxe Orientale includ patru Biserici: Ortodoxă Coptă (Egipt), Armeană², Etiopiană și Ortodoxă Siriană³ precum și două alte Biserici: Catolicosatul Autocefal Ortodox Sirian Malankara (India) și Patriarhatul Eritreei.⁴ În zilele noastre, datorită marilor mișcări de migrare, aceste comunități creștine ale celor două familii de Biserici (Răsăritene și Orientale) pot fi găsite în toate părțile lumii.

Ruperea comuniunii ecleziale dintre ortodocșii răsăriteni și ortodocșii orientali s-a produs gradual de-a lungul secolelor al V-lea și al VI-lea, ca rezultat al unei controversă teologice cu privire la relația dintre naturile divină și umană din Hristos. Această controversă a fost centrată pe expresia “două naturi într-o Persoană”, o nouă formulă hristologică adoptată la Sinodul de la Calcedon (451).⁵

Dialogul teologic bilateral contemporan dintre cele două familii de Biserici a început în 1964, cu un dialog neoficial și mai multe întâlniri care au produs texte despre hristologia celor două familii de Biserici. Acesta a fost urmat, din 1985, de un dialog oficial cu alte întâlniri și texte produse, nu numai despre hristologie, dar și despre alte chestiuni de ordin canonic, liturgic, pastoral și de alte nivele.⁶ De fapt, textele produse

² Cu două catolicosate în Etchmiadzin și Antelias lângă Beirut în Liban, precum și cu două patriarhate în Ierusalim și Istanbul.

³ Cu credincioși mai ales în Siria, în nord-estul Turciei, în Irak, precum și în India, unde cam jumătate aparțin Catolicosatului Ortodox Sirian aflat sub Patriarhia Antiohiei.

⁴ Catolicosatul Ortodox Sirian Malankara a fost fondat în 1912, odată cu alegerea lui Mar Baselios I Paulos (1912-14). Biserica Ortodoxă Etiopiană a fost sub Biserica Ortodoxă Coptă a Alexandriei până ce a devenit autocefală în 1959, avându-și sediul la Addis Ababa. Sub aceasta s-a aflat Biserica Ortodoxă Eritreană până ce s-a creat un patriarhat cu sediul la Asmara, în anul 1998, urmând crearea statului Eritrea în 1993. Pentru istoria acestora, vezi A.S. Atiya, *History of Eastern Christianity*, Millwood, New York, 1980. Cu privire la viața și spiritualitatea lor, vezi C. Chaillot, *Vie et spiritualité des Eglises orthodoxes orientales*, Editions du Cerf, Paris, 2011.

⁵ Paulos Mar Gregorios, William H. Lazareth, Nikos A. Nissiotis (eds.), *Does Chalcedon Divide or Unite? Towards convergence in Orthodox Christology*, World Council of Churches Publications, Geneva, 1981, p. ix-xii.

⁶ În 1989, cei doi co-președinți aleși ai Dialogului Oficial au fost mitropolitul Bishoy de Damietta (Biserica Ortodoxă Coptă), reprezentând Bisericile Ortodoxe Orientale și mitropolitul Damaskinos Papandreou († 2011), cu sediul la Chambésy, Geneva (Patriarhia

*Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile necalcedoniene sau
Bisericile Ortodoxe Orientale*

de dialogurile neoficiale și oficiale vorbesc mai ales despre acorduri de nivel hristologic.

Hristologia Bisericilor Orientale / Necalcedoniene

Hristologia Bisericilor Ortodoxe Orientale se bazează pe fraza Sfântului Chiril al Alexandriei *mia physis tou Theou logou sesarkomene* (literal, o fire a lui Dumnezeu Cuvântul întrupat (încarnat). Bisericile Ortodoxe Orientale au refuzat noua expresie impusă la Sinodul de la Calcedon (451) care vorbea de «două naturi» în Hristos, pentru că se tem că în această expresie există riscul de a diviza divinitatea și umanitatea lui Hristos.⁷

Ei au fost foarte tradiționaliști și s-au temut de noua formulă calcedoniană, de aceea au refuzat să schimbe hristologia marelui teolog al vremii, Sfântul Chiril al Alexandriei. Astfel ei au păstrat o hristologie care este numită astăzi «miazfizită». Miafizitismul trebuie să fie înțeles corect. Acesta nu are nimic de-a face cu «monofizitismul», hristologia promovată de Eutihie (†454), un călugăr din Constantinopol din secolul al V-lea, pentru care umanitatea lui Hristos a fost absorbită de divinitate, ceea ce este o erezie. Pe parcursul întâlnirilor dialogului oficial și în textele publicate după aceea, orientalii ortodocși exprimă în mod clar că ei nu sunt monofiziți și că ei îl resping pe Eutihie.⁸

Ortodocșii orientali refuză să fie numiți «monofiziți». Termenul «monofiziți» este privit la ora actuală ca fiind peiorativ, de aceea ar trebui să nu fie folosit, de vreme ce este văzut de Bisericile Ortodoxe Orientale ca fiind impropriu, sau chiar ca o insultă. Aceste Biserici acceptă să fie numite «miazfizite» (*mia* însemnând o unitate compozită, în vreme ce *mono* înseamnă o unitate elementală), care este o numire modernă.⁹

Pentru a înțelege mai bine «miazfizismul» din expresia Sfântului Chiril, trebuie să înțelegem în detaliu expresia lui: «a lui Dumnezeu Cuvântul» (*To Theou Logou*) exprimă divinitatea lui Hristos; iar «încarnat» (*sesarkomene*) exprimă umanitatea lui Hristos. Este clar că atât divinitatea cât și umanitatea lui Hristos sunt exprimate în

Ecumenică) care a fost înlocuit în 2001 de mitropolitul Emmanuel Adamakis de Paris (Patriarhia Ecumenică).

⁷ Trebuie să ne aducem aminte că noua formulare NU a fost luată din tradiția bizantină, ci a fost adusă de la Roma și impusă la Sinodul de la Calcedon de către trimișii papei Leon, urmând *Tomului papei Leon*.

⁸ „Ambele familii sunt de acord cu condamnarea ereziei eutihiene”, In *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016 (= Volos 2016), p. 440.

⁹ Termenul „miazfizism” (cu referire la o natură (compusă), în analogie cu „diofizism” (cu referire la formula „în două nature”, folosită la Calcedon), a fost introdus în ultimii ani. Cf. Sebastian P. Brock, „Miaphysite, not monophysite!”, în: *Cristianesimo nella Storia* 1 (2016), p. 45-54.

expresia « mia physis ». Nu este doar o simplă/singură « physis », ci o « physis » compusă care este echivalentă cu « persoana » (*hypostasis*) de la Calcedon. Acest lucru a fost exprimat de asemenea în cadrul dialogului oficial.¹⁰ De la începutul dialogului contemporan s-a argumentat că pentru Sfântul Chiril al Alexandriei și pentru ortodocșii orientali această natură compusă este echivalentul ”persoanei” (*hypostasis*) de la Calcedon.¹¹ Dacă cineva face efortul de a înțelege această formulă în profunzime, atunci va înțelege confuziile hristologice despre formula hristologică a Sfântului Chiril. În ceea ce-i privește pe calcedonieni, teologii, clerul și credincioșii trebuie să facă efortul de a înțelege DE CE necalcedonienii refuză noua formulă de la Calcedon. De fapt, dacă cineva vorbește numai de « două naturi » (*physeis*) fără a se adăuga că acestea sunt unite ÎNTR-O PERSOANĂ, atunci avem de-a face cu o erezie.

Cu privire la expresiile “o natură” și “două naturi”, ambele sunt folosite de mulți Părinți ai Bisericii Ortodoxe Orientale precum de exemplu de patriarhul Chiril al Alexandriei, de patriarhul Sever al Antiohiei, sau mai târziu de catolicosul armean Nerses, precum și de autori ortodocși orientali contemporani.¹² Astfel noi trebuie să subliniem că singurul punct teologic care trebuie studiat în dialogul dintre Biserica Orientală și Biserica Răsăriteană este legat de interpretarea cuvântului grec *physis* din formularea hristologică a Sfântului Chiril și de neînțelegerea care a fost creată. Trebuie repetat mereu: pentru ortodocșii orientali acest *physis* (tradus prin „natură”) în Hristos este compusă (*synthetos*).

Astfel noi putem înțelege că atât creștinii calcedonieni cât și cei necalcedonieni au păstrat aceeași credință hristologică, în ciuda diferențelor de exprimare care rezultă din folosirea uneia sau alteia dintre formulări (Sfântul Chiril sau Calcedonul):

¹⁰ De exemplu, în *Declarația din 1989*, vezi: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016, p. 437: *mia physis (hypostasis) tou Theou Logou sesarkomene*.

¹¹ Vezi Declarația din iunie 1989: „Există un ipostas compus (*synthetos*) al lui Iisus Hristos ... care a însușit natura noastră umană creată, unind-o cu propria Sa natură necreată, spre a forma o existență divino-umană unită în mod inseparabil și neamestecat, naturile fiind distinse unele de altele numai în contemplare (*theoria*)... Persoana (*prosopon*) unică teandrică a lui Iisus Hristos este *hypostasis*-ul veșnic cel unul care și-a asumat natura umană prin Întrupare. Astfel, noi numim acel *hypostasis* compus, pe baza naturilor care sunt unite spre a forma o unitate compusă.”

¹² De exemplu, în Epistola sa către Ioan al Antiohiei (433), Sfântul Chiril vorbește despre două naturi când scrie: Căci “este Un Domn Iisus Hristos” deși diferența naturilor nu este ignorată, iar unirea inefabilă spunem că a fost făcută din ambele”. Chiril a admis punctul diofizit, precum de exemplu în scrisorile către Succensus, sau în scrisorile sale către Eulogius și Valerian de Ikonium: vezi J. McGuckin, *St. Cyril of Alexandria, the Christological Controversy*, St Vladimir’s Seminary Press, 2004, 228. Vezi de asemenea Hans Van Loon, *The Dyophysite Christology of Cyril of Alexandria*, Brill, Leiden/Boston, 2009.

Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile necalcedoniene sau Bisericile Ortodoxe Orientale

“Aceasta este taina *unirii ipostatice* pe care o mărturisim cu adorare smerită – unirea reală a divinității și a umanității ... Cele patru adjective folosite pentru a defini taina unirii ipostatice face parte din tradiția noastră comună ... – neamestecat (sau fără confuzie) (*asyngchytos*), neschimbat (*atreptos*), nedespărțit (*achoristos*) și neîmpărțit (*adiairetos*). Aceia dintre noi care vorbesc de două naturi în Hristos nu contestă unirea lor inseparabilă și indivizibilă; aceia dintre noi care vorbesc de o natură divino-umană unită în Hristos și prin urmare nu contestă prezența continuu dinamică în Hristos a divinului și a umanului, fără schimbare și fără confuzie.”¹³

În 1993, reprezentanții celor două familii de Biserici reafirmă că:

“În lumina celor patru consultări neoficiale ale noastre (1964, 1967, 1970, 1971) și a celor trei întâlniri oficiale care au urmat, (1985, 1989, 1990), am înțeles că ambele familii au menținut în mod loial doctrina hristologică ortodoxă autentică și continuitatea neîntreruptă a tradiției apostolice, chiar dacă este posibil ca ei să fi folosit termeni hristologici în moduri diferite.”

O altă chestiune hristologică discutată este aceea a celor două *energii* și două *voințe* ale lui Hristos (divină și umană), așa cum au fost definite la Sinodul Constantinopol III (sau al șaselea sinod ecumenic), pentru a condamna *monoenergismul* și *monotelitismul*¹⁴ ca fiind eretice. Această chestiune trebuie să fie studiată cu ajutorul aceleiași logici a diferenței dintre cele două cuvinte: monofizit și miafizit.

În cea de-a doua declarație (Chambésy, septembrie 1990) s-a convenit că “naturile cu energiile și voințele lor proprii sunt unite în mod ipostatic și natural, fără confuzie, fără schimbare, fără diviziune și fără separare și că ele sunt distinse doar în gândire (*te theoria mone*)(4).¹⁵ Ambele familii ecleziale sunt de acord că El care voiește și acționează este întotdeauna ipostasul cel unic al Logosului întrupat (5).”¹⁶

În concluzie, așa cum s-a scris la Chambésy în septembrie 1990:

“Ortodocșii sunt de acord că ortodocșii orientali vor continua să mențină terminologia lor tradițional chiriliană a ‘unei naturi a Logosului întrupat’ (*mia physis tou Theou Logou sesarkomene*), de vreme ce ei recunosc dubla consubstanțialitate a Logosului pe care Eutihie o neagă. Ortodocșii folosesc de asemenea această terminologie. Ortodocșii orientali sunt de acord că ortodocșii au justificare în folosirea

¹³ Declarația convenită de Comisia Comună, St. Bishoy Monastery, Egipt, 20-24 iunie 1989.

¹⁴ Erezia monotelită neagă că Hristos ar fi avut atât voință divină cât și umană, FitzGerald, *Restoring the Unity in Faith*, 24.

¹⁵ Cf. „în două naturi” poate fi acceptată „mental” (*en theoria*), dar nu „în realitate”.

¹⁶ Vezi de asemenea: *Declarația din iunie 1989*.

formulei două naturi, de vreme ce ei sunt de accord că distincția este ‘doar în gândire’ (*te theoria mone*).¹⁷

Textul comun din anul 1990 relevă de asemenea că înțelegerea lor comună nu este redusă la hristologie, ci include întreaga credință a Bisericii celei nedespărțite a primelor secole: “Este această credință comună și o loialitate continuă față de tradiția apostolică care ar trebui să fie baza unității și comuniunii noastre (9).”

Sfântul Chiril al Alexandriei rămâne Părintele Bisericii *par excellence* pentru toate Bisericile Ortodoxe Orientale. Creștinii ortodocși răsăriteni pot de asemenea să folosească această terminologie¹⁸ căci Sfântul Chiril este de asemenea Părintele lor. Marele specialist în Sfântul Chiril, Părintele John McGuckin subliniază că Sinodul de la Calcedon corespunde fidel cu Sfântul Chiril.¹⁹ Cel mai important punct este că Sfântul Chiril este un Părinte al Bisericii și un mare teolog atât pentru calcedonieni cât și pentru necalcedonieni, ceea ce ar fi un argument suficient pentru a rezolva întreaga problemă hristologică dintre calcedonieni și necalcedonieni. Acest fapt a fost subliniat deja în 1964 la Aarhus: “În formula Sfântului Chiril al Alexandriei (*mia physis tou Theou logou sesarkomene* (O *physis* întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul), teologii Comisiei Comune și-au găsit baza lor teologică comună, aceea a Părintelui lor comun, Sfântul Chiril al Alexandriei.”²⁰

Teologii Comisiei Comune au realizat de asemenea faptul că Sinodul de la Calcedon trebuie să fie înțeles ca o reafirmare a deciziilor sinodului de la Efes (431) și este cel mai bine înțeles în lumina Sinodului de mai târziu de la Constantinopol (553). Ei au recunoscut că toate sinoadele trebuie să fie văzute ca etape ale unei dezvoltări integrale și că niciun sinod sau document nu ar trebui să fie studiat în izolare (Aarhus 1964).

¹⁷ Cu privire la formula „doar în gândire” (*te theoria mone*), naturile sunt distinse una de cealaltă doar în contemplare (*theoria*). Declarația oficială din 1990 spune că Sfântul Chiril a interpretat corect această folosire a scrisorii către Ioan al Antiohiei și în scrisorile sale către Acacius de Melitene (*PG 77, 184-201*) Eulogius (*PG 77, 224-228*) și Succensus (*PG 77, 228-245*). Severus afirmă că “în două naturi” poate fi acceptată “mental” (*en theoria*), dar nu “în realitate”.

¹⁸ Cf. Consultarea dialogului oficial de la Chambésy 1990, vezi: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016, p. 440.

¹⁹ John McGuckin, „St. Cyril of Alexandria’s miaphysite Christology and Chalcedonian Dyophysitism”, în: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016, 39-54.

²⁰ În noul calendar orthodox răsăritean, Sfântul Chiril este comemorat singur la 9 iunie și la 18 ianuarie împreună cu Sfântul Atanasie cel Mare. Troparul sărbătorii spune: „Bucură-te prebinecuvântate Chirile, izvorul teologiei și râu al cunoașterii lui Dumnezeu”.

Alte chestiuni care trebuie discutate înainte de a se ajunge la unitate

Așa cum am încercat să explic mai sus, singura chestiune teologică despre dogmă, care este credința, este punctul hristologic al expresiei “*mia physis*”. Dacă această chestiune strategică și dogmatică principală este clarificată, atunci celelalte puncte de discuție (și care nu sunt legate de credință) trebuie de asemenea să aibă o soluție.

Aceste chestiuni trebuie să fie abordate și anumite chestiuni clarificate pentru viitorii pași ai dialogului, pentru a facilita restaurarea comuniunii eclesiastice depline – prin care se ajunge la unitate deplină.

Cu privire la *recunoașterea reciprocă a sfinților*, doi dintre aceștia nu sunt recunoscuți de către calcedonieni: patriarhii Dioscor al Alexandriei († 454) și Sever al Antiohiei († 538). În ceea ce-l privește pe Dioscor, ipoteza unor istorici, potrivit cărora Sinodul de la Calcedon l-a condamnat din motive teologice, nu este numai eronată, ci și nefondată. Sinodul a procedat la condamnarea lui numai pentru că a refuzat să răspundă la o citație care i-a fost explicit trimisă lui de trei ori (în conformitate cu Sfintele Canoane) să prezinte o apologie pentru evenimentele legate de Sinodul de la Efes (449).²¹ În ceea ce-l privește pe Sever al Antiohiei, el a urmat ferm hristologia lui Chiril al Alexandriei. Doctrina lui a fost total distinctă de cea a ereticului Eutihie pe care l-a condamnat în mod explicit.²²

Lecturarea textelor lui Sever al Antiohiei și a lui Dioscor al Alexandriei trebuie să fie făcută în lumina hristologiei Sfântului Chiril. Așa cum subliniază marele patrolog, Părintele Andrew Louth, în scrierile sale Sever al Antiohiei urmează hristologia Sfântului Chiril care a fost un următor al Sfântului Atanasie.²³ În ceea ce-l privește pe Dioscor, Ilias Kesmiris a scris o teză la Universitatea din Tesalonic spre a arăta că hristologia sa este ortodoxă.²⁴

Cu privire la ridicarea condamnărilor (anatemelor), pe baza recunoașterii comune (făcute de reprezentanți ai ambelor familii ecleziale) că ceea ce sinoadele și Părinții au

²¹ Vezi articolele din *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016 ale lui Ilias Kesmiris,–Martzelos, Erickson și ale Mitropolitului Damaschin: Sinodul a luat măsuri de condamnare numai pentru că Dioscor a refuzat să răspundă la o citație care i-a fost trimisă de trei ori (în conformitate cu Sfintele Canoane) și să prezinte scuze pentru cele petrecute la Efes (449).

²² Așa cum arată articolele din *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016, este foarte important să citim și să studiem scrierile lui Severus și nu numai să-i cităm pe Părinții Bisericii care i s-au opus, precum Sfântul Maxim Mărturisitorul.

²³ Andrew Louth, „Severus of Antioch: an Orthodox View”, în: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, p. 55-63.

²⁴ Vezi Ilias Kesmiris, „Controversial Aspects in Christology of Dioscorus of Alexandria”, în: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, p. 113-133.

anatemizat nu a fost eretic, ambele familii pot conveni că ridicarea anatemei poate să fie decisă de autoritățile sinodale competente ale ambelor părți (declarațiile din 1990 și 1993).²⁵ Ridicările reciproce ale anatemei ar trebui realizate în mod unanim și simultan de către capii tuturor Bisericilor prin semnarea unui document eclesiacic corespunzător.²⁶

Cu privire la teologia și practica venerării icoanelor învățată de sinodul Niceea II sau al șaptelea sinod ecumenic (787), aceasta este comună ambelor familii de Biserici.²⁷

Cu privire la *chestiunile liturgice*, a fost constituit un sub-comitet numit de ambele părți pentru a examina implicațiile liturgice care rezultă din restaurarea comuniunii și care să propună forme potrivite de concelebrare (Chambésy, 1993, c).

Cu privire la chestiuni legate de *jurisdicția eclesială*, acestea ar trebui să fie lăsate să fie rezolvate de către autoritățile competente ale Bisericilor locale potrivit principiilor canonice și sinodale comune (Chambésy, 1993, d).

Cu privire la *eclesiologia* ambelor familii de Biserici, lucrurile pot fi tratate similar.

O chestiune rămâne încă să fie rezolvată: *recunoașterea celor șapte sinoade ecumenice*, inclusiv a sinoadelor al patrulea, al cincilea, al șaselea și al șaptelea, toate recunoscute de către ortodocșii răsăriteni. Următorul fapt trebuie subliniat: în acordurile comisiei comune, reprezentanții ortodocșilor orientali au acceptat implicit principalele decizii dogmatice adoptate de cele șapte sinoade ecumenice (Chambésy 1990, punctele 1-8). Ortodocșii orientali păstrează aceeași credință mărturisită de Biserica Ortodoxă

²⁵ Potrivit lui T. FitzGerald, în deceniile care au urmat sinodului de la Chalcedon, unele Biserici din ambele familii eclesiastice au impus anateme (excomunicări) asupra învățătorilor din cealaltă tradiție. Aceste anateme au reflectat de asemenea inabilitatea fiecărei tradiții de a recunoaște deplinătatea credinței exprimate în învățăturile liderilor celeilalte. Prin recomandarea ridicării anatemei, Comisia Comună recunoaște că astfel de acțiuni nu ar fi fără precedent.

²⁶ Conținutul acestuia va include recunoașterea de către fiecare parte că cealaltă este ortodoxă în toate privințele. Ridicarea anatemei ar trebui să includă: a. restaurarea comuniunii depline de ambele părți să fie imediat implementată; b. nicio condamnare anterioară, fie sinodală, fie personală, împotriva celeilalte păși să nu mai fie aplicabilă; c. să se convină asupra unui catalog al dipticelor capilor Bisericilor spre a putea fi utilizat liturgic. Vezi comunicatul din 1993 de la Chambésy și articolul profesorului V. Phidas, *The presuppositions for restoring ecclesiastical communion between the Orthodox Church and the Ancient Oriental Churches: lifting of anathemas and competent ecclesiastical authority*, în: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, p. 204-221.

²⁷ „Ele sunt în acord fundamental cu învățătura și practica ortodocșilor orientali din timpurile vechi, cu mult înainte de sinodul de la Calcedon” (Chambésy 1990, 8). Vezi cartea mea *Rolul imaginilor sfinte și cinstirea icoanelor în Biserica Ortodoxă Orientale*, Cluj, 2018.

<http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/2309.pdf>

*Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile neocalcedoniene sau
Bisericile Ortodoxe Orientale*

Răsăriteană. Unii ortodocși sunt de părere că dacă nu este nicio diferență de doctrină, această chestiune a recunoașterii sinoadelor ecumenice nu este una esențială.²⁸

Chestiunile de natură pastorală pot de asemenea să fie rezolvate.²⁹ În ceea ce privește chestiuni precum *tradiția patristică primară, textele liturgice, viața liturgică, dreptul canonic, spiritualitatea și ascetismul*, cele două tradiții bisericești prezintă mari similitudini.³⁰

Pentru mine, o chestiune de o importanță deosebită este aceea a *dialogului practic*. În eclesiologia Bisericii Ortodoxe este important și necesar să implementăm dialogul teologic alături de un dialog practic. În tradiția ortodoxă, doctrina și practica sunt strâns legate. De asemenea este foarte important să-i informăm pe credincioși în mod corect despre dialogul oficial.³¹

De fapt, încă din 1964 unele din textele dialogului teologic oficial și neoficial dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și cele Orientale au fost dedicate ‘dialogului practic’. Aceste texte intitulate ‘recomandări’ invită cele două familii eclesiale să fie active în dialog în diferite căi. De exemplu, în recomandările cu privire la chestiuni pastorale ale Comisiei comune (ținută la Chambésy, Geneva, 23-28 septembrie 1990) se poate citi: “În ceea ce privește relațiile dintre cele două familii eclesiale: este nevoie ‘de o perioadă de pregătire intensă a credincioșilor noștri de a participa la

²⁸ Aceste patru sinoade nu sunt recunoscute formal de către Bisericile Ortodoxe Orientale. Comisia comună a căutat în mod înțelept să se ocupe de afirmațiile doctrinare exprimate la aceste sinoade decât să abordeze chestiunea formală a acceptării sau respingerii acestor sinoade. Declarațiile afirmă că cele două familii bisericești sunt în acord deplin în ceea ce privește înțelegerea istorică a credinței ortodoxe. Aceasta înseamnă că Bisericile Ortodoxe Orientale recunosc credința Bisericii Ortodoxe așa cum este ea exprimată în deciziile dogmatice ale sinoadelor din 451, 553, 680 și 787 chiar dacă este posibil ca ele să nu recunoască în mod formal aceste sinoade ca fiind ecumenice; T. FitzGerald, *Restoring the Unity in Faith*, 26.

²⁹ De exemplu, cele două familii eclesiale deja activează ca o singură familie ortodoxă în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor (CMB). Pe parcursul dialogului oficial de la Chambésy, 1990, au fost menționate patru tipuri principale de *chestiuni pastorale*: relațiile cu celelalte Biserici creștine și participarea comună în mișcarea ecumenică precum și cooperarea în propagarea tradiției și credinței comune; de asemenea *ajutorul nostru social* realizat în slujirea noastră comună față de lumea aflată în suferință, nedreptate și conflicte; să ajutăm în caz de discriminare de orice fel, și o necesitate prezentă, anume aceea de a-i ajuta pe refugiați precum și victimele războiului.

³⁰ În întâlnirea de la Atena din 2014, mitropolitul Emanuel a vorbit despre tradițiile eclesiale și patristice comune.

³¹ Aceasta este ceea ce am explicat în cadrul prelegerii mele susținute în cadrul conferinței IOTA de la Iași (România) în 12 ianuarie 2019, cu titlul: „Dialogul practic dintre ortodocșii răsăriteni și ortodocșii orientali”.

implementarea recomandărilor noastre și la comuniunea dintre Bisericile noastre', inclusiv prin schimb de vizite.³²

De vreme ce Biserici Ortodoxe Răsăritene și Orientale pot fi găsite astăzi peste tot în lume, dialog practic și întâlniri directe pot avea loc în multe țări, inclusiv în România. În România, Biserica Armeană este prezentă de multe secole, având un episcop la București și mănăstiri și biserici în mai multe locuri. Există bibliografie numeroasă pe această temă.

Mult mai puțin cunoscută este prezența comunității copte în România care este de dată mai recentă. A început odată cu venirea în 1999 a unui copt pe nume Talat Tekla Marcos din Egipt (Cairo) la București pentru a studia la Facultatea de Teologie. Un mic grup de copti a început să se adune pentru rugăciune. În anul 2002 mitropolitul Bishoy, co-președinte al dialogului oficial a vizitat Bucureștii și a cerut Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române un locaș de rugăciune, care a fost aprobat pentru două ore pe săptămână în biserica Sfânta Ecaterina, din apropierea Facultății de Teologie. Talat a început să facă asistență socială în rândul săracilor români, iar apoi a fondat în acest scop, în 2004, o organizație de binefacere. În 2010, Talat a fost hirotonit preot, cu numele Mina. În 2019, alături de parohienii săi, Părintele Mina a început construirea unei biserici în București. El săvârșește Sfânta Liturghie în arabă și coptă.³³

Așa cum mi-a spus Părintele Mina : « Coptii au înțeles că ortodocșii bizantini nu sunt eretici atunci când vorbesc de «două naturi » în hristologie. Coptii (și ceilalți ortodocși orientali) au păstrat vechea formula hristologică a Sfântului Chiril al Alexandriei ». Părintele Mina a explicat de asemenea că la nivel pastoral, în anul 2001 a fost semnat un acord între patriarhii grec ortodox și copt ortodox al Alexandriei în Egipt cu privire la acceptarea reciprocă a Botezului și a Căsătoriei.³⁴

Aș dori să amintesc o altă declarație pastorală scrisă în noiembrie 1991 în Damasc (Syria) de către Patriarhia Ortodoxă Greacă a Antiohiei « Despre relațiile dintre Biserica Răsăriteană și Biserica Ortodoxă Siriană ». În acesta sunt explicate atitudini pastorale cu recomandări pentru episcopii și preoții celor două familii ecleziale să participe la boteze/ înmormântări/ căsătorii, fără concelebrarea Liturghiei (punctele 6-8). Punctul 9 explică faptul că « în localități unde nu este decât un preot al oricăreia

³² Textul spune de asemenea că este important „să fie planificate schimburi de vizite de către liderii Bisericilor noastre și prelați, preoți și laicii fiecăreia dintre cele două familii de Biserici la cealaltă. În localități unde Bisericile celor două familii coexistă, congregațiile ar trebui să organizeze participarea unui grup de oameni – bărbați, femei, tineri, copii, inclusiv preoți – de la o comunitate aparținând unei familii la o congregație aparținând altei familii, să participe duminica și în sărbători la slujba euharistică a celeilalte”.

³³ Interviu realizat cu Părintele Mina la București la 19 ianuarie 2019.

³⁴ Vezi textul complet în *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, p. 459.

Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile neocalcedoniene sau Bisericile Ortodoxe Orientale

dintre cele două Biserici, el va celebra serviciul liturgic pentru credincioșii ambelor Biserici, inclusiv Dumnezeiasca Liturghie, îndatoririle pastorale și Sfânta Căsătorie. »³⁵

Motivale de continuare a dialogului și pașii de urmat sau cum să ne cunoaștem mai bine unii pe alții?

Ultimul text al Dialogului oficial a fost eliberat în 1993; două texte ale întâlnirilor din Chambésy (2005) și Atena (2014), la care au participat doar câțiva delegați, au fost de asemenea publicate. Ele sunt rezultatul reflecțiilor teologilor celor două familii ecleziale care au reprezentat patriarhatele lor. Textele acestui dialog au fost prezentate apoi Sfîntelor Sinoade ale fiecărui patriarhat pentru aprobare și comentarii. Unele patriarhate au aprobat aceste texte, altele cer elaborarea textelor deja discutate și publicate.

Întâlnirea de la Chambésy din 1990 a recomandat nu numai schimburi de vizite între capii Bisericilor, prelații, preoții și laicii fiecăreia dintre cele două familii ecleziale, ci și schimburi de vizite între profesorii și studenții instituțiilor teologice, precum și schimburi de tineri. De asemenea au fost recomandate vizite regulate ale primăților Bisericilor, întâlniri bine pregătite între monahii ambelor familii și orice alte tipuri de colaborare posibile între Bisericile noastre la nivel regional și în diaspora (Atena, 2014).³⁶

Pe viitor ar trebui făcute mai multe eforturi. Primul pas al dialogului este de a se întâlni și discuta față către față, fără prejudecăți, să ne ascultăm unii pe alții și să ne respectăm. Două exemple excelente din trecut ale unui astfel de dialog sunt cele ale dialogului catolicosului armean Nerses în secolul al XII-lea și al Mitropolitului rus Porphyrius Uspensky în secolul al XIX-lea.³⁷

Toate acestea ar trebui făcute pentru a oferi informații cât mai complete despre rezultatele dialogului și pentru a-i informa pe credincioși cu mai multă grijă și pentru a pregăti conștiința eclezială într-un mod responsabil pentru receptarea deciziei ecleziale cu privire la cheștiunea restaurării unității bisericești. Aceasta este datoria și sarcina nu numai a capilor Bisericilor și a Comisiei Comune (numită de Bisericile mame) precum și a Subcomisiilor comune, ci și a clerului, teologilor și a tuturor oamenilor bine informați.

³⁵ Vezi textul complet în: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, p. 454.

³⁶ Declarația de acord a Comisiei Comune, vezi: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, p. 437.

³⁷ Vezi http://orthodoxwiki.org/Porphyrius_%28Uspensky%29_of_Chigirin (accesat în martie 2019). Scrierile lui Uspensky ar trebui republicate și traduse. Pentru Catolicosul Nerses, vezi: Catholicos Aram of Cilicia, *St. Nerses the Gracious (1102 – 1173). St. Nerses the Gracious and Church Unity: Armeno-Greek Church Relations (1165-1173)*, Antelias (Lebanon), 2010.

Pentru a fi bine informați, este necesar să se producă literatură potrivită care să explice înțelegerea noastră comună despre credința ortodoxă care ne-a dus la depășirea diviziunilor trecutului, prin punerea la dispoziție de publicații despre dialog și despre cunoașterea reciprocă, în diferitele limbi ale Bisericilor noastre (Chambésy, 1993, e).³⁸ Pentru educarea tuturor, (atât a clericilor cât și a credincioșilor), este nevoie să se publice mai multe scrieri pentru promovarea unui dialog pozitiv.

De dragul unui astfel de dialog, cu scopul de a arăta că ortodocșii orientali nu sunt monofiziți, ci au credință, hristologie și viață ortodoxă, ar trebui să fie dezvoltate pe viitor studii comparative, nu numai în teologie, ci și în alte domenii (de exemplu în cele ale limbii, liturghiei și iconografiei).³⁹

Prin studierea atentă a textelor despre istoria Calcedonului și a teologiei /liturghiei, se poate înțelege faptul că hristologia ortodocșilor orientali este ortodoxă/corectă. Am încercat să fac o astfel de demonstrație, cerând mai multor teologi ortodocși orientali să scrie articole pe această temă în cartea mea publicată la Volos în 2016, *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, cu articole despre hristologie și articole despre hristologie în textele lor liturgice. Textele rugăciunilor folosite de toți ortodocșii orientali (la toate nivelurile, de la patriarhii lor până la cler și credincioși) de la Calcedon încoace sunt cea mai bună dovadă a credinței lor ortodoxe, căci aceste texte vorbesc continuu despre Hristos ca fiind Dumnezeu deplin ȘI om deplin, fără separare sau amestecare (aceste două adverbe sunt de asemenea menționate în textul Calcedonului). Aceste texte o menționează de asemenea pe Fecioara Maria ca « Maică a lui Dumnezeu » (*Theotokos*).

³⁸ Astfel de cărți cu informații despre dialog au fost publicate de exemplu de către Părintele T. FitzGerald, *Restoring the Unity in Faith. The Orthodox-Oriental Orthodox Theological Dialogue*, Boston, 2007 și de către C. Chaillot, *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016.

De dragul dialogului și pentru a ne cunoaște mai bine unii pe alții, cărțile noastre au fost traduse în unsprezece limbi, inclusiv în română: Christine Chaillot, *Biserica Ortodoxă din Europa de Est în secolul XX*, Humanitas, București, 2013 ; *O Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe din Europa Occidentală în Secolul XX*, Cluj, 2017 ; *Rolul imaginilor sfinte și cinstirea icoanelor în Bisericii Ortodoxe Orientale*, Cluj, 2018. <http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/2309.pdf>

Cartea mea *Towards Unity* cu textele dialogului teologic neoficial și oficial a fost publicată în limba română la Sibiu în 2014 *Pentru Unitate. Dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale* (trad. de Prof. Aurel Pavel și A. M. Cojocarescu).

³⁹ La nivel lingvistic, de exemplu, limba siriacă este găsită în cărțile liturgice ale Bisericii Ortodoxe Grecești a Antiohiei până cel puțin în secolul al XVII-lea. Au fost găsite inscripții în siriacă în picturile murale din mănăstirile grecești ortodoxe din Liban. Rugăciuni comune sunt găsite în Bisericile și tradițiile ortodoxe răsăritene și orientale. În iconografie, un argument puternic este reprezentarea de către ortodocșii orientali a lui Hristos în ilustrații, picturi și icoane ca o ființă umană, ceea ce monofiziții nu ar fi acceptat.

Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile necalcedoniene sau Bisericile Ortodoxe Orientale

O dovadă similară despre hristologia ortodoxă a ortodocșilor orientali poate fi făcută cu privire la venerarea icoanelor care-L reprezintă pe Hristos ca om în icoanele lor și de asemenea în picturile lor murale și în ilustrațiile de pe manuscrise. Dacă ar fi fost cu adevărat monofiziți, atunci ar fi crezut că umanitatea lui Hristos a fost absorbită de divinitatea sa așa cum a făcut ereticul Eutihie și ar mai fi fost preocupați să-I reprezinte umanitatea în icoane/picturi/ilustrații ?

Conferințele internaționale recente includ paneluri/prelegeri despre acest dialog bilateral. De exemplu, în ianuarie 2019 la Iași (România), în cadrul Asociației Teologice Ortodoxe,⁴⁰ am fost responsabilă să moderez un panel despre acest dialog intitulat «Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Orientale ». În cadrul acestui panel, doi teologi ortodocși români au prezentat prelegeri pe următoarele teme: Pr. Dr. Ioan Ovidiu, *Dialog Ortodox Răsăritean și Ortodox Oriental – Un excurs istoric și teologic*; și Pr. Prof. Dr. Vasile Răducă despre *Teologii români și dialogul cu Bisericile Vechi Orientale (sau Bisericile Ortodoxe Orientale)*. Un teolog grec, Dr. Nikos Kouremenos a prezentat situația dialogului în Grecia.

Între 3-7 martie 2019, sute de cercetători s-au adunat la Bologna la Academia Europeană a Religiilor⁴¹ pentru o conferință în studiul religiei. Multe din cele 320 de sesiuni s-au ocupat de diferite aspecte ale mișcării ecumenice și viitorul ecumenismului în Europa. Un panel despre «Unitatea ortodoxă » a vorbit despre «Care sunt obstacolele reale pentru unitatea dintre Bisericile necalcedoniene și cele calcedoniene? ». Teologi au prezentat următoarele prelegeri: Michael Hjälm (Școala de Teologie din Stockholm / Academia Sankt Ignatios) despre *Eclesiologia de jos. O apreciere critică a receptării de către Bisericile Bizantine a conflictului de la Calcedon, 451* ; Cyril Hovorun (Universitatea Loyola Marymount / Institutul Ecumenic Huffington) despre *Unitate după Calcedon: Posibil sau imposibil?*; Mitropolitul Polycarpus Augin Aydin (Școala de Teologie Stockholm) despre *Întâlniri pe cale: Spre reconcilierea membrilor înstrăinați ai familiei ortodoxe răsăritene /orientale* ; și Davor Dzalto (Universitatea Americană din Roma) despre *Unitate: Între Ortodoxie și Ortopraxie (politică)*.

La conferința de la Bologna, într-un alt panel despre viitorul ecumenismului, Profesorul Stavros Yangazoglou (Athena) a menționat în prelegerea sa de asemenea dialogul dintre ortodocșii răsăriteni și ortodocșii orientali.⁴² În secțiunea a patra

⁴⁰ <https://iota-web.org/>

⁴¹ <https://www.oikoumene.org/en/press-centre/news/hundreds-of-researchers-gather-in-bologna-at-european-academy-of-religion>

⁴² Acesta a fost intitulat „Vivre et travailler pour l’unité des chrétiens dans l’Église orthodoxe: pratiquer un œcuménisme réceptif avec des ressources propres à la tradition orthodoxe”. Această prelegere, alături de alte prelegeri ale acestui panel ar trebui să fie publicate în viitor de Prof. P. Grisel (Lausanne), lider al panelului.

(«Comentarii și practici de dezvoltare a exemplelor axate pe «munca teologică și pastorală la domiciliu»), el pune aceste două întrebări importante:

Ce s-ar putea face pentru ca acest acord hristologic, pozitiv pe plan teologic, să permită ca Biserica Ortodoxă să fie în comuniune cu Bisericile precalcedoniene? Aceasta este o întrebare care ar trebui să și-o pună fiecare dintre noi. Pentru a răspunde la această primă întrebare, am propus mai sus câteva răspunsuri rezumate.

A doua lui întrebare a fost: *Este suficient prezentat în programele de studiu ale școlilor teologice și ale seminariilor teologice acordul hristologic al Bisericii Ortodoxe cu Bisericile Orientale precalcedoniene pe plan teologic?* Pentru a răspunde la a doua întrebare despre predarea în școlile teologice a acestui acord bilateral, aceasta este responsabilitatea și datoria tuturor profesorilor din fiecare facultate de teologie, în colaborare cu episcopii și clerul.

Profesorul Yangazoglou sugerează «necesitatea unei pregătiri eclesiale adecvate». După el, «Unitatea nu privește simplu doar un consens minim al părților aflate în dialog și nu mai este legată de o chestiune birocratică eclesiastică; unitatea este o chestiune de învățare reciprocă pe plan teologic și eclesiastic.»

Concluzii

De la Calcedon încoace au existat mai multe încercări de reconciliere de-a lungul secolelor⁴³, de exemplu în secolul al V-lea prin *Henotikonul* (482) împăratului Zenon; în secolul al VI-lea (532 sau 553) de către împăratul Justinian și în secolul al VII-lea (630 și 633) de către împăratul Heraclius. Toate acestea s-au dovedit a fi lipsite de succes, iar situația a stagnat după cucerirea arabă din anii 630. Dialog a avut loc de asemenea între Bisericile armeană și bizantină între secolele al IX-lea și al XII-lea. De mai multe ori cele două părți au ajuns până aproape de reconciliere, însă până în zilele noastre schisma continuă.⁴⁴

“Diviziunea este o anomalie, o rană sângerândă pe Trupul lui Hristos, o rană pe care, potrivit voinței Lui căreia noi îi slujim cu smerenie, trebuie să o vindecăm.”⁴⁵ În realitate însă, contactul zilnic dintre comunitățile ortodoxe și ortodoxe orientale nu au fost niciodată cu adevărat întrerupte căci ei au trait (și încă mai trăiesc) unii lângă alții în multe locuri din Orientul Mijlociu, în unele țări din Europa de est și în întreaga lume.

⁴³ Vezi în: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016, cronologia (p. 511-514) și importantul articol al lui N. Russell, „Cyril of Alexandria’s *Mia-physis* Formula in the Christological Debates of the Fifth and Sixth Centuries”, p. 94-112.

⁴⁴ Paulos Mar Gregorios și N. Nissiotis, *Does Chalcedon Divide or Unite?*, WCC Geneva, 1981, IX-XII.

⁴⁵ Comisia Comună 1989, vezi: *The Dialogue between the Oriental and Eastern Orthodox Churches*, ed. C. Chaillot, Volos, 2016, p. 436.

Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile necalcedoniene sau Bisericile Ortodoxe Orientale

În 2019, situația s-ar putea descrie după cum urmează: unele grupuri sunt pregătite și deschise spre dialog și pentru finalizarea unității.⁴⁶ Alții sunt deschiși spre dialog dar cer ca comisia comună (și subcomisiile) să-și continue munca lor de cercetare. Unele grupuri care sunt cunoscute ca fiind opuse dialogului și contactului ecumenic, atacă dialogul de frică că comuniunea s-ar putea să fie restabilită fără păstrarea intactă a credinței ortodoxe, a canoanelor și a Bisericii Ortodoxe. Pentru a le răspunde acestora, aș spune că, bineînțeles, niciun compromis teologic nu trebuie să fie făcut. În același timp, trebuie să găsim căi pentru a rămâne flexibili și deschiși la minte pentru dialog. Dorința mea este ca acești oameni care sunt negativi cu privire la dialog să poată să facă propuneri pozitive pentru dialogul scris și oral și nu numai să se refere critic la acesta.⁴⁷ Unii s-ar putea să creadă că schisma este numai greșeala sau responsabilitatea altora. Pentru a contrataca o astfel de atitudine, este foarte important să întreprindem un nou studiu istoric larg de istorie bisericească și de patrologie.

Trebuie să învățăm mai multe unii de la alții, precum și să studiem împreună. Cu alte cuvinte, în contextul dialogului, noi trebuie să pornim de la surse și să analizăm textele spre a rămâne cât mai obiectiv posibil. Ar trebui chiar să facem o listă a impedimentelor la unire.

În contextul dialogului trebuie de asemenea să luăm în considerare abordările sociologice și chiar psihologice, de exemplu cum anume să fim autocritici. Trebuie să încercăm să nu acuzăm și să nu moralizăm. Nu este ușor să se schimbe percepțiile greșite și să se depășească prejudecățile. Din partea noastră se cere un efort concertat și înnoit de metanoia sau “schimbare a inimii,” atât la nivel individual cât și colectiv. Astfel trebuie să privim înainte cu o viziune înnoită. Diferențele de obiceiuri și practici

⁴⁶ Trei Biserici locale din familia ortodoxă răsăriteană (Alexandria, Antiohia și România) și trei Biserici din familia ortodoxă orientală (Alexandria, Antiohia și Malankara, India) și-au declarat deja acceptul Declarației și propunerilor Comisiei comune (Atena, 2014). Celelalte Biserici Ortodoxe Răsăritene și Orientale continuă să studieze declarațiile comisiei.

⁴⁷ De exemplu, *Lettre de la communauté monastique du Mont Athos* and „Les antichalcédoniens sont-ils orthodoxes?”. Cf. J.C. Larchet, *Personne et nature*, Paris, 2011, p. 68.) Scrisorii Muntelui Athos i-a răspuns mitropolitul Damashin în: *Epispepsis* 521, (August 1995): 9-19, cu un răspuns din partea Muntelui Athos în *La Lumière du Thabor*, 47-48 (1996): 113-122. Vezi de asemenea scrierile lui J.C. Larchet, de exemplu în cartea sa *Personne et Nature*, 69, tradusă în mai multe limbi în care deplânge “slăbiciunea dogmatică ce caracterizează timpul nostru” și credința tot mai minimalistă a unor credincioși.” În engleză vezi: A Memorandum of the Sacred Community of Mount Athos (fără dată), http://orthodoxinfo.com/ecumenism/mono_athos.aspx (ultima accesare în iunie 2016); și Suggestions of a Committee from the Sacred Community of the Holy Mountain Athos. Concerning the Dialogue of the Orthodox with the Non-Chalcedonians (datat 1 febr. 1994) http://orthodoxinfo.com/ecumenism/mono_athos2.aspx (last accessed, June 2016).

liturgice, de exemplu, nu trebuie să fie o barieră spre unitate, iar diversitățile existente trebuie să fie menținute de vreme de ele îmbogățesc toate celelalte tradiții ecleziale.⁴⁸

Pentru a vedea rezultatele acestui dialog bilateral este nevoie încă de multă muncă și rugăciune. Însă cu timpul și prin trăirea și exersarea comună, Domnul care întotdeauna vine și îi ajută pe cei care-L iubesc, ne va oferi puterea necesară.⁴⁹ În comisia comună întrunită la Chambésy în septembrie 1990, Înaltpreasfinția Sa mitropolitul Damaschin le-a cerut participanților în cuvântul său inaugural să “lucreze într-un duh de smerenie, dragoste frățească și recunoaștere reciprocă, astfel încât ‘Domnul credinței și capul Bisericii Lui’ să ne călăuzească prin Duhul Sfânt pe o cale mai rapidă spre unitate și comuniune.”⁵⁰ Cea mai importantă motivație pentru continuarea dialogului este dorința comună de a restaura această comuniune eclezială. Fiecare poate să contribuie în modul său activ, inclusiv prin dialog practic.

În sfârșit, așa cum mitropolitul Damaschin de Elveția a spus:

“Orice dispoziție teologică disproporționată sau sensibilitate diminuată cu privire la prospectul restaurării unității ecleziale atunci când este o declarație oficială cu privire la acordul deplin cu privire la credința adevărată, ar trebui să fie privită ca fiind de neimaginat și desigur ca reflectând o înțelegere falsă a acțiunii tainei Bisericii în istoria mântuirii.”⁵¹

Sfântul Chiril al Alexandriei însuși a scris (în *Epistola către Ioan al Antiohiei* din 433) că „disensiunea care s-a dezvoltat între Biserici a fost inutilă și inexplicabilă”.

Trad. din eng. de Daniel BUDA

⁴⁸ În vreme ce Bisericile Ortodoxe Răsăritene beneficiază de pe urma Bisericilor Ortodoxe Orientale surori și sunt îmbogățite de de tradițiile, literatura și ritualurile sfinte, liturgia și spiritualitatea lor și vice-versa. Procesul de restaurare a unității trebuie să fie făcut în așa fel încât să recunoaștem traducerile liturgice distincte, preferințele lingvistice, tradiția iconografică și caracterul istoric legitimate al diferitelor tradiții ecleziale, FitzGerald, *Restoring the Unity in Faith*.

⁴⁹ “Căci sunt convins că odată cu trecerea timpului, trăind și exersând împreună, Domnul, care întotdeauna vine în ajutorul celor bune ale celor care-L iubesc, ne va ajuta să ne consolidăm împreună”, citat din V. Phidas, „Orthodoxie et Eglises préchalcedoniennes”, *Episepsis* 479 (1992), p. 20, 21.

⁵⁰ *Towards Unity*, ed. C. Chaillot, Geneva, 1998, p. 62.

⁵¹ *The Theological Dialogue between the Orthodox and the Oriental Orthodox Churches, Towards Unity*, 34. La Atena, 24-25 Nov. 2014, Mitropolitul Emanuel al Franței a cerut nu numai o evaluare sistematică a tuturor criticilor teologice cu privire la propunerile comisiei comune, ci și o apărare teologică împotriva tuturor prejudecăților și argumentelor polemice.